

Література:

1. Вітлінський В.В., Наконечний С.І. Ризик у менеджменті. – К.: ТОВ «Борисфен – М», 1996. – 336 с.
2. Вітлінський В.В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику. – К.: «Деміур», 1996. – 212 с.
3. Ястремський О.І. Моделювання економічного ризику. – К.: Либідь, 1992. – 174 с.
4. Клебанова Т.С., Раєвнева Е.В. Теория экономического риска. Учебное пособие. – Харьков: Изд. ХГЭУ, 2011. – 132 с.
5. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс. – К.: Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. – 448 с.
6. Беренс В., Хавранек П.М. Руководство по оценке эффективности инвестиций: Пер. с англ., перераб. и дополн. изд. - М.: АОЗТ «Интер-Эксперт», «ИНФРА-М», 1995. – 528 с.
7. Бирман Г., Шмидт С. Экономический анализ инвестиционных проектов / Пер. с англ. под ред. Л. П. Белых. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 631 с.
8. Механизм управления предприятием: стратегический аспект / Пономаренко В.С., Ястремская Е.Н., Луцковский В.М. и др. – Харьков: Изд. ХГЭУ, 2012. – 252 с.
9. Ястремська О.М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади. Наукове видання. – Харків: Вид. ХДЕУ, 2004. – 472 с.

УДК 316.472(477):339.923

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ

IMPLEMENTATION OF EUROPEAN SOCIAL STANDARDS IN UKRAINE

Чалюк Ю.О.

*кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

Chaliuk Y.O.

*Ph.D. in economics
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

У статті досліджено інституційний механізм запровадження в Україні європейських соціальних стандартів та головні інструменти соціального партнерства України з ЄС. Здійснено ідентифікацію організаційно-функціональної структури соціального діалогу на національному, регіональному та локальному рівнях. Застосування методів структурно-системного аналізу допомогло оцінити можливості та проблеми адаптації України до європейських соціальних стандартів засобами цілеспрямованої національної політики. Подальшого системного реформування потребують ринок праці та політика зайнятості, соціальне страхування та захист населення, охорона здоров'я, пенсійне забезпечення. Принципово важливим при цьому стають соціальні інвестиції і розвиток людського, насамперед, інтелектуального капіталу з використанням фінансового та організаційного бізнес-ресурсу на засадах соціального партнерства та соціальної корпоративної відповідальності, а також розвиток локальних форм єврорегіонального співробітництва.

Ключові слова: євроінтеграція України, європейські соціальні стандарти, соціальне партнерство, транскордонна співпраця, реформи соціальної сфери, європейські соціальні програми.

В статье исследовано институциональный механизм внедрения в Украине европейских социальных стандартов и главные инструменты социального партнерства Украины с ЕС. Осуществлена идентификация организационно-функциональной структуры социального диалога на национальном, региональном и локальном уровнях. Применение методов структурно-системного анализа помогло оценить возможности и проблемы адаптации Украины к европейским социальным стандартам средствами целенаправленной государственной политики. Дальнейшего системного реформирования требуют рынок труда и политика занятости, социальное страхование и защита населения, здравоохранение, пенсионное обеспечение. Принципиально важным при этом становятся социальные инвестиции и развитие человеческого, прежде всего, интеллектуального капитала с использованием финансового и организационного бизнес-ресурса на принципах социального партнерства и социальной корпоративной ответственности, а также развитие локальных форм еврорегионального сотрудничества.

Ключевые слова: евроинтеграция Украины, европейские социальные стандарты, социальное партнерство, трансграничное сотрудничество, реформы социальной сферы, европейские социальные программы.

The article examines the institutional mechanism of implementation of European social standards in Ukraine and the main instruments of social partnership of Ukraine with the EU. The organizational and functional structure of social dialogue at national, regional and local levels has been identified. The application of structural and systematic analysis methods has helped to assess the opportunities and problems of Ukraine's adaptation to European social standards by means of targeted national policy. Further systemic reform is needed in the labor market and employment policies, social security and population protection, health care, and pensions. Social investment and the development of human, above all, intellectual capital with the use of financial and organizational business resources based on social partnerships and social corporate responsibility, as well as the development of local forms of Euroregional cooperation are of fundamental importance.

Keywords: European integration of Ukraine, European social standards, social partnership, cross-border cooperation, social sector reforms, European social programs.

Постановка проблеми. Серед найбільш актуальних соціальних проблем сьогодення в Україні найчастіше називаються проблеми бідності, малозабезпеченості, безробіття, недостатнього рівня соціальної захищеності цілої низки громадян (людей з функціональними обмеженнями, похилого віку, представників національних меншин, молоді), міграційні та етнічні проблеми, сирітство, безпритульність. Завдяки соціальній роботі стала можливою переорієнтація соціальної політики від розподільчих принципів через адресність до принципів соціальної захищеності та справедливості. Трансформація соціальної політики України та адаптація її до європейських соціальних стандартів має супроводжуватися зміною чинної моделі інституту соціальної політики в Україні з метою подолання деформацій в її розвитку, підвищення життєвого рівня та соціального благополуччя українських громадян через наближення усієї системи цього інституту до європейських соціальних стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти функціонування, розвитку та вдосконалення діяльності соціальної сфери знайшли своє відображення у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Класикою сучасного моделювання соціальної політики стала типологія Г. Еспінг-Андерсена. Визнанням у всьому світі інтегральним показником якості життя виступає індекс людського розвитку, розроблений пакистанським економістом Махбубом ель Хаком. Удосконаленням чинних та напрацюванням нових методичних і прикладних засад реалізації соціальної політики країни займаються українські дослідники О.А. Грішнова, Н.М. Деева, В.І. Куценко, Е.М. Лібанова, О.В. Макарова та інші. Проте сучасні процеси реформування соціальної сфери в Україні потребують подальшого поглибленого вивчення європейського досвіду та його адаптації до українських реалій.

Мета статті – науковий аналіз інструментів соціального партнерства України з ЄС, ідентифікація організаційно-функціональної структури соціального діалогу на національному, регіональному та локальному рівнях, дослідження інституційного механізму запровадження в Україні європейських соціальних стандартів.

Виклад основного матеріалу. Механізм наближення України до європейських стандартів охоплює ряд інструментів, які можна розділити на внутрішні та зовнішні. До *внутрішніх інструментів* відносять перехід до інноваційної моделі економічного розвитку, основу якої становить переважно високотехнологічна

структура національного виробництва, випуск продукції з високим рівнем доданої вартості, винесення за межі країни ресурсоемних підприємств. При цьому високі технології та наукові знання забезпечують 50% всього економічного зростання. До *зовнішніх інструментів* відносять залучення України до європейських соціальних програм: Восьма рамкова програма ЄС з наукових досліджень «Горизонт – 2020» або FP8 (80 млрд. євро на 2014-2020 рр.), EUREKA, GALILEO, «Еразмус +», що замінила собою з 2014 по 2020 рр. сім попередніх освітянських та молодіжних програм, таких як «Erasmus Mundus», «Жан Моне», «Леонардо да Вінчі», «Tempus», «Молодь в дії», «2020 Vision for the European Research Area», а також Концепції Європейської Комісії «Ширша Європа – сусідство: нові рамки для відносин із східними та південними сусідами ЄС», «Угоди Асоціації Україна-ЄС 2014», «Європа 2020».

Обидві сторони співпрацюють у соціальній сфері з метою: підготовки до імплементації стандартів ЄС у сферах гендерної рівності, охорони здоров'я та безпеки праці, трудового законодавства; розробки стратегічного підходу у сфері зайнятості через підвищення ефективності державних служб зайнятості за підтримки твінінгових обмінів з державними службами зайнятості держав-членів ЄС; обміну найкращими практиками підвищення ефективності соціального захисту у цілях посилення як його соціальної відповідності, так і фінансової сталості, а також зниження кількості бідних і незахищених людей; збалансованого розвитку за рахунок впровадження інновацій, накопичення інтелектуального капіталу та розвитку підприємництва [1, с. 117-118].

Адаптація України до європейських соціальних стандартів знайшла своє відображення у таких міжнародно-правових актах:

1) *Європейська соціальна хартія* (1996) ратифікована Україною у 2007 році. Підписання цього документа поставило завдання адаптації національного законодавства до норм Європейської соціальної хартії та практичного впровадження соціальних стандартів у сферах праці, зайнятості, страхування, медичної та соціальної допомоги [1, с. 115-116].

2) *Європейський кодекс соціального забезпечення: переглянутий* (1990), не ратифікований Україною, але з 2014 року Україна отримує консультації з питань адаптації до європейських соціальних стандартів через Групу технічної підтримки з питань Гідної праці та Бюро МОП для Центральної та Східної Європи [2; 3].

3) *Хартія основних прав Європейського Союзу* (2000) має сприяти удосконаленню положень Кон-

ституції України у напрямку зростання їх відповідності сучасним європейським стандартам [4; 5].

4) Конвенції Міжнародної організації праці. Міністерство соціальної політики України отримує консультації для реформування національної системи соціального забезпечення та підготовки до ратифікації Україною Конвенції МОП № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення і підписання Європейського кодексу соцзабезпечення Ради Європи, оцінки сценаріїв реформування систем соціального страхування і соціальної допомоги та їхньої відповідності стандартам МОП, а також зміцнення тристороннього партнерства у питанні соцзахисту в умовах економічних негараздів і адаптації законодавства із соціальних питань до європейського законодавчого поля [6, с. 13-15].

5) *Загальна декларація прав людини (1948)* була ратифікована Україною у 1973 році і гарантує право на захист та унеможливлення знищення прав людини, збереження демократії, захисту суверенітету та територіальної цілісності держави [3].

6) *Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966)* був ратифікований Україною у 1973 році і визнає право на працю, що означає: кожна людина отримує можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується. Для цього держави-учасниці Пакту повинні вжити заходів щодо програм професійно-технічного навчання і підготовки, забезпечення зайнятості [7, с. 250-254].

Розбудова України як демократичної, правової і соціальної держави можлива через гармонізацію законодавства України із європейськими законами

щодо реалізації соціальних прав і свобод громадянина. Конституція України встановила перелік соціальних прав людини і громадянина: 1) право громадян на працю; належні, безпечні і здорові умови праці; на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом (ст. 43); 2) право на страйк (ст. 44); 3) право на відпочинок (ст. 45); 4) на соціальний захист, що включає право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від людини обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом (ст. 46); 5) право на житло (ст. 47); 6) право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48); 7) право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); 8) право дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на державне утримання та виховання (ст. 52) [5].

Верховна Рада України 23 грудня 2010 р. ухвалила рамковий Закон «Про соціальний діалог в Україні». Цей Закон визначає правові засади організації та порядку ведення соціального діалогу в країні з метою вироблення та реалізації державної соціальної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин та забезпечення підвищення рівня і якості життя громадян, соціальної стабільності в суспільстві. За роки трансформації в Україні сформовано *інститут соціального діалогу* працівників, роботодавців, держави, що діє на тристоронній або двосторонній основі і спрямований на узгодження завдань соціальної політики та ринкової економіки на національному, галузевому, територіальному та локальному (підприємство, установа, організація, транснаціональна корпорація) рівнях (табл. 1).

Таблиця 1

Інституціональна структура соціального діалогу в Україні

Національний рівень		
Профспілкова сторона, суб'єктами якої є: Спільний представницький орган всеукраїнських профспілок та профспілкових об'єднань; всеукраїнські об'єднання професійних спілок, а в межах певного виду економічної діяльності — всеукраїнські професійні спілки, створені за галузевою ознакою	Сторона роботодавців, суб'єктами якої є: Спільний представницький орган сторони роботодавців; всеукраїнські об'єднання організацій роботодавців та їх об'єднання, що діють у кількох видах економічної діяльності, а в межах певного виду економічної діяльності — об'єднання організацій роботодавців, які створені за галузевою ознакою і мають статус всеукраїнських	Сторона органів виконавчої влади, суб'єктами якої є Кабінет Міністрів України та/ або центральні органи виконавчої влади
Регіональний рівень		
Профспілкова сторона, суб'єктами якої є професійні спілки відповідного рівня та організації професійних спілок, їх об'єднань, які діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці	Сторона роботодавців, суб'єктами якої є організації роботодавців та їх об'єднання, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці	Сторона органів виконавчої влади, суб'єктами якої є місцеві органи виконавчої влади, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці
Територія відповідної адміністративно-територіальної одиниці		
Профспілкова сторона адміністративно-територіальної одиниці	Сторона роботодавців адміністративно-територіальної одиниці	Органи місцевого самоврядування в межах повноважень
Локальний рівень		
Сторона працівників, суб'єктами якої є первинні профспілкові організації, а в разі їх відсутності — вільно обрані представники працівників	Сторона роботодавця, суб'єктами якої є роботодавець та/або уповноважені представники роботодавця	

Джерело: [1; 4; 6]

Організаційно-функціональне підґрунтя соціального діалогу складають постійно і тимчасово діючі дво- і тристоронні представницькі органи працівників, роботодавців, держави, яким делеговані повноваження представляти і захищати інтереси кожної зі сторін.

В 2006 році в Україні було створено *Національну тристоронню соціально-економічну раду*, а з 2011 року надано статус постійно діючого органу. До основних завдань Національної ради належать: вироблення консолідованої позиції сторін соціального діалогу щодо стратегії економічного і соціального розвитку України та шляхів розв'язання існуючих проблем у цій сфері; підготовка та надання узгоджених рекомендацій і пропозицій Президентові України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України з питань формування і реалізації державної економічної та соціальної політики, регулювання трудових, економічних, соціальних відносин.

Серед соціально-економічних трендів успішного розвитку України пріоритетне місце займає «Стратегія – 2020», яка спрямована на реалізацію:

- *реформи системи соціального захисту.*

Метою державної політики у цій сфері є спрямованість на досягнення європейських стандартів життя через залучення до нового проекту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України» на 2014-2019 рр., який є третім проектом, який реалізується Міністерством соціальної політики України за рахунок коштів Світового банку. Нова інвестиційна позиція допоможе розширити програму державної соціальної допомоги (забезпечення гарантованого мінімуму) для тих громадян, які найбільше її потребують. Проект охоплює всі місцеві відділи соціального захисту, які підпорядковуються Міністерству соціальної політики України. Очікується, що кількість осіб, які отримують державну соціальну допомогу, зросте майже вдвічі з 586 000 у 2013 році до 1,1 млн. у 2019 році;

- *реформи пенсійного захисту.*

Метою державної політики у цій сфері є підвищити рівень життя пенсіонерів; встановити залежність розмірів пенсій від величини заробітку і трудового стажу; забезпечити фінансову стабільність пенсійної системи; створити ефективнішу та більш дієву систему адміністративного управління в пенсійному забезпеченні. Трирівнева пенсійна система (рівень 1 – «солідарна система», рівень 2 – «загальнообов'язкова накопичувальна система», рівень 3 – «добровільна недержавна система пенсійних заощаджень») дозволить розподілити між трьома її складовими ризики, пов'язані із змінами у демографічній ситуації (до чого більш чутлива солідарна система) та з коливаннями в економіці і на ринку капіталів (що більше відчувається у накопичувальній системі). Такий розподіл ризиків дозволить зробити пенсійну систему більш фінансово збалансованою та стійкою, що застрахує працівників від зникнення загального рівня доходів після виходу на пенсію і є принципово важливим та вигідним для них;

- *реформи системи охорони здоров'я.*

Метою державної політики у цій сфері є кардинальне та системне реформування, спрямоване на

створення системи, орієнтованої на пацієнта, здатної забезпечити медичне обслуговування для всіх громадян України на рівні розвинутих європейських держав. Головними напрямками реформ мають стати підвищення особистої відповідальності громадян за власне здоров'я, забезпечення для них вільного вибору постачальників медичних послуг належної якості, надання для цього адресної допомоги найбільш соціально незахищеним верствам населення, створення бізнес-дружньої обстановки на ринку охорони здоров'я. Орієнтиром у проведенні реформи є програма Європейського Союзу «Європейська стратегія здоров'я-2020»;

- *реформи освіти.*

Метою державної політики є інтеграція національної системи вищої освіти України до Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору. Міністерством освіти і науки презентовано проект Концепції розвитку освіти на період 2015-2025 років. Концепція охоплює п'ять основних напрямів розвитку освітньої галузі: узгодити структуру освіти з потребами сучасної економіки та інтеграції України у європейський економічний і культурний простір; забезпечити відповідність змісту освіти потребам і викликам сучасного суспільства, перетворити освіту на рушій економіки знань; забезпечити рівний доступ до якісної освіти усім громадянам України, перетворити освіту на соціальний ліфт; реформувати систему підготовки й перепідготовки педагогічних та управлінських кадрів в освітньому секторі, забезпечити високі соціальні стандарти для працівників освітньої сфери; реорганізувати систему управління, фінансування і менеджменту освіти шляхом децентралізації, дерегуляції, запровадження інституційної, академічної і фінансової автономії навчальних закладів, дотримання принципу відповідальності навчальних закладів за результати освітньої і виховної діяльності [5; 6; 7].

Адаптація України до європейських соціальних стандартів.

Входження України до «двадцятки» найбільш економічно розвинених країн світу – це комплексний процес в економічній, соціальній та політичній сферах з метою забезпечення стандартів та реалізації цінностей, що поділяються розвинутими демократичними країнами. Основними кроками у реформуванні соціальної сфери повинні стати:

- збереження і розвиток трудового потенціалу України на період до 2020 року;
- виконання програми «Здоров'я 2020: український вимір»;
- впровадження моделі безперервної освіти і навчання;
- виконання Цілей стійкого розвитку на 2015-2023 рр.;
- виконання Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2016-2020 роки;
- прийняття Соціального кодексу України;
- виконання Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності до 2020 року;

– реалізація Державної цільової соціально-економічної програми будівництва (придбання) доступного житла на період до 2020 року.

Інституційний механізм запровадження в Україні європейських соціальних стандартів стосується таких першочергових заходів: ратифікація у повному обсязі Європейської соціальної хартії (не ухвалено пункт 1 статті 4, що гарантує право на справедливу винагороду за працю) та Європейського кодексу соціального забезпечення (не ухвалено статті про право на соціальне забезпечення – 12 ст., соціальну та медичну допомогу – 13 ст., соціальний захист і допомогу трудящим-мігрантам та їхнім сім'ям – 19 ст.), ухвалення Соціального кодексу України (проект зареєстрований у Верховній Раді України); вдосконалення діючого Кодексу законів про працю із використанням інструменту автоматичного коригування розміру мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму у відповідності до фактичної і прогнозованої динаміки основних макроекономічних показників; застосування нової методології розрахунку прожиткового мінімуму з метою його наближення до цілісного соціального стандарту; розробка національного законодавства у частині інституціоналізації соціальної відповідальності українського бізнесу [5].

Висновки. Адаптація України до європейських соціальних стандартів можлива за умови системного реформування економічної і соціальної сфери на базі прискореної модернізації вітчизняного промислового і сільськогосподарського виробництва та розвитку соціальної інфраструктури. Першочерговими кроками у цьому напрямку мають бути кардинальне реформування принципів організації системи оплати праці, коригування механізму соціальної підтримки громадян на принципах адресності та персоніфікованості, докорінна зміна системи оподаткування доходів фізичних та юридичних осіб з перенесенням податкового тягаря на великий бізнес, активізація практичної діяльності корпоративного сектору щодо соціальних зобов'язань, формування чисельності середнього класу як гаранта соціальної стабільності у суспільстві, імплементація європейських стандартів у систему охорони здоров'я, освіти та пенсійного забезпечення, ідентифікація нових джерел соціального фінансування з визначенням ефективних механізмів їх використання. Практичний інтерес у цьому плані становлять пропозиції автора щодо диверсифікації освітнього процесу з використанням валідованих і франчайзингових програм.

Література:

1. Чалюк Ю.О. Особливості соціальної політики ЄС / Ю.О. Чалюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки», 2014. – Вип. 5. – Ч. 1. – С. 115-118.
2. Європейський кодекс соціального забезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_651&p=1237807844867395.
3. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015.
4. Довганик Н.М., Чалюк Ю.О. Концепція глобальної освіти в історичній ретроспективі / Н.М.Довганик, Ю.О. Чалюк // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти, 2018. – № 1. – С. 22-29.
5. Про внесення змін до Конституції України (ст. 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, р. II): Проект Закону України № 742-VII від 21 лютого 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/content/chapter02.html>.
6. Чалюк Ю.О. Соціальні тренди Великої четвірки ООН: МОП, ЮНЕСКО, ФАО, ВООЗ / Ю.О. Чалюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент», 2019. – № 35. – С. 12-20.
7. Погорелова І.С. Особливості культурної політики Європейського Союзу в постіндустріальний період / І.С. Погорелова // «Європейські інтеграційні процеси у ХХІ столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості»: Український щорічник з європейських інтеграційних студій. – Луцьк: Терен, 2018. – С. 244-254.